

‘Enisefalaitisi (encephalitis) Siapani’

Japanese encephalitis

Ko e hā ‘a e ‘enisefalaitisi Siapani’?

Ko e ‘enisefalaitisi Siapani’ ko ha mahaki hāhāmolofoia mo lahi na’e fakatupu ‘e he vailasi ‘enisefalaitisi Siapani’. ‘Oku fakamafola ia ki he tangatá ‘e he namu ‘oku nau ma’ú

Ko e hā ‘a e ngaahi faka’ilonga ‘o e ‘enisefalaitisi Siapani’?

Ko e tokolahi taha ‘o e kakai ‘oku nau ma’u ‘a e ‘enisefalaitisi Siapani’ ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha’anau fa’ahinga faka’ilonga.

‘Oku ‘i ai ha kakai ‘e ní’ihi te nau ala ma’u ha ngaahi faka’ilonga hangē ko e:

- mofi
- langa’ulu
- lua

‘E lava ke ma’u ‘e he kakai ‘oku nau pihia lahi’ (toko1 ‘i he toko 250 kotoa pē) ha ngaahi faka’ilonga hangē ko e:

- kia kekeva
- fihi ‘a e ‘atamai’
- tete
- pongia
- hamu
- mamatea

Kapau te ke ma’u ‘a e ngaahi faka’ilonga ko ‘eni’, fetu’utaki leva ki ha toketā he taimi pē ko iá, pe Health Direct ‘i he 1800 022 222 pe ‘i he telefoni fakatu’upakē Noa ‘e Tolú (000) pe ‘a’ahi ki ho’o potungāue ki he me’a fakatu’upakē ofi tahá.

‘Iate kinautolu ‘oku puke lahi’, ‘e ‘i ai ha ní’ihi te nau ala ma’u ha ngaahi palopalema fekau’aki mo e ‘utó pe neavé ‘i he toenga ‘enau mo’ui’ pea a’u pē ki he mate

Kapau ‘oku ke ma’u ha ngaahi faka’ilonga, te nau lava ke ‘asi mai ‘i ha ‘aho ‘e 5 ki he 15 hili hono u’u koe ‘e he namu ‘oku nau ma’ú

‘Oku mafola fēfē ‘a e vailasi ‘enisefalaitisi Siapani’?

‘Oku mafola ia ‘i he taimi ‘oku u’u ai ‘e ha namu ha monumanu (hangē ko e fanga puaka pe ngaahi manupuna ‘o e vai’) ‘a ia ‘oku ‘i ai ‘a e vailasi ‘enisefalaitisi Siapani’ pea toki u’u ‘e he namu ko ‘eni’ ha tangata.

Oku ‘ikai lava ‘e he tangatá ‘o ‘ave ‘a e vailasi ‘enisefalaitisi Siapani’ ki ha tangata kehe. He ‘ikai lava ke ma’u ‘e he tangatá ‘a e vailasi ‘enisefalaitisi Siapani’ ‘aki ha’ane ala ki ha monumanu ‘oku ne ma’u ‘a e vailasi’ pe kai ha ngaahi kongá ‘o e monumanú.

Ko hai 'oku ne ma'u ha faingamālie lahiange ke ma'u 'a e vailasi 'enisefalaitisi Siapani'?

Ko kinautolu 'oku ngalingaliange ke nau ma'u 'a e vailasi 'enisefalaitisi Siapani' ko e:

- Kakai 'oku ngāue pe fai 'a e ngaahi 'ekitiviti' i tu'a (hangē ko e 'apitanga, taumāta'u, lue lalo, ngoue) i he ngaahi feitu'u 'oku tu'u laveangofuá.
- kakai 'oku ngāue pe nofo ofi ki he ngaahi faama puaká (kapau 'oku pihia mei ha namu, 'e lava ke ma'u 'e he fanga puaká ha tu'unga ma'olunga 'o e vailasi' pea pihia ai mo ha fanga namu tokolahiangē kapau 'e kai kinautolu 'e he namú).

'Oku ke 'ilo fēfē pe 'oku ke ma'u 'a e 'enisefalaitisi Siapani'?

Kapau 'oku ke ma'u 'a e ngaahi faka'ilonga 'oku hiki atu 'i 'olungá, 'e lava ke fai 'e ha toketā ha sivi ke 'ilo' ha vailasi pe vakai' 'a e ngaahi tu'unga 'o e ngaahi me'a-malu'i ki he 'enisefalaitisi Siapani' 'i ha ngaahi konga toto pe huhu'a mei he filosilivá.

'Oku fēfē hono faito'o 'o e 'enisefalaitisi Siapani'?

'Oku 'ikai ha faito'o pau ia ki he 'enisefalaitisi Siapani'. Ko e kau mahaki 'oku nau ma'u 'a e ngaahi faka'ilongá 'oku nau fa'a fiema'u ha tokoni faka-falemahaki pea 'i he taimi 'e ni'ihī, ha tokanga'i makehe.

Te u faka'ehi'ehi fēfē mei he vailasi 'enisefalaitisi Siapani'?

Ko e founga lelei taha ke faka'ehi'ehi ai mei he 'enisefalaitisi Siapani' ko e 'oua na'a u'u 'e he namú.

Malu'i koe:

- ngāue'aki 'a e me'a-tuli (repellent) 'inisēkité. Ko e ngaahi me'a-tuli namu lelei tahá 'oku 'i ai 'a e diethyltoluamide (DEET), picaridin, pe lolo 'o e lēmani' eucalyptus
- tui ha vala lōloa, ngatōtō mo lanu maama 'i he taimi 'oku 'i tu'a ai'
- tui ha sū mapuni
- 'oua 'e fakamoleki ha taimi lahi 'i tu'a he mafoa e atá mo e malu-efiafi' 'i he taimi 'oku namua taha ai'
- 'ai ha ngaahi uaea tainamu 'i he kotoa 'o e ngaahi matapa sio'atá, ngaahi matapaá, ngaahi fakamanavá, mo e ngaahi hū'anga kehé
- 'ave ha fa'ahinga koniteina pē 'oku 'i ai ha vai 'e ala fanau ai 'a e namú
- ngāue'aki 'a e ngaahi me'afana tāmāte 'inisēkité, ngaahi 'iuniti pamu maó ('i fale), mo e me'a-faka'ahunamú ('i tu'a) ke 'atā 'a e ngaahi loki' pea tuli e namú mei ha feitu'u
- ngāue'aki ha ngaahi tainamu pe uaea tainmu

Huhu malu'i 'enisefalaitisi Siapani'

'Oku malu mo ola lelei 'a e huhu malu'i 'enisefalaitisi Siapani'. 'E lava ke ma'u 'e he kakai ta'u 2 mo motu'aangé 'a e huhu malu'i. 'Oku fokotu'u atu 'a e huhu malu'i ki he 'enisefalaitisi Siapani' kiate kinautolu 'oku tu'u laveangofua taha ki hono ma'u 'o e 'Enisefalaitisi Siapani'.

'Ai ke lahiange ho'o 'ilo pe ko hai te ne lava 'o ma'u ha huhu malu'i ta'etotongi.

'Oku toe poupou'i foki 'a e huhu malu'i ki ha kakai 'e ni'ihī 'oku nau folau ki he ngaahi fonua tu'ulaveangofuá. Kapau 'oku ke pehē te ke lava 'o ma'u e huhu malu'i, talanoa ki ho'o toketaá .